

Ања Тукерман

МУША

превод од германски:

Ксенија Чочкова

БЕРМИЛИОН

2014

ЕДИЦИЈА „ТАЈНАТА ГРАДИНА“

Наслов на оригиналот: MUSCHA: Ein Sinti-Kind im Dritten Reich

© 2011 by Anja Tuckermann, Berlin. All rights reserved.

Copyright © of the translation: S. Fisher Foundation by order of TRADUKI

© 2014 за македонското издание ВЕРМИЛИОН

Сите права задржани. Ниту еден дел од ова издание не смее да се препечатува, копира или објавува во која било форма или начин во електронските или печатените медиуми, без писмена согласност од издавачот.

traduki

Публикацијата на ова дело е спонзирана од ТРАДУКИ, мрежа за литеартура во која членуваат Федералното министерство за европски и меѓународни прашања на Република Австрија, Канцеларијата за надворешни работи на Република Германија, Шведската културна фондација Про Хелвеија, КултурКонтакт Австрија, Гете Институтот, Словенечката агенција за книги ЈАК, Министерството за култура на Република Хрватска, Владата на покраината Лихтенштајн, Министерството за култура, Министерството за работи од културата, Културната фондација на Лихтенштајн и Фондацијата С. Фишер

Издава:

ВЕРМИЛИОН

П. Фах 288, 1001 Скопје

www.vermilion-bookMUSCHAs.info

Лектура: Јордана Шемко-Георгиевска

Обработка и печат: Репринт

Печатено на рециклирана хартија

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

821.112.2-93-31

ТУКЕРМАН, Ања

Муша / Ања Тукерман ; превод од германски Ксенија Чочкова. -
Скопје : Вермилион, 2014. - 204 стр. ; 20 см. - (Едиција Тајната
градина)

Превод на делото: Muscha / Anja Tuckermann

ISBN 978-608-4710-09-7

I. Tuckermann, Anja види Тукерман, Ања

COBISS.MK-ID 96157962

1938

Мајка ми е загрижена заради мојот прв ден на училиште. Седи во кујната и вели: „Како ќе го преживееме ова, Буби?“

„Кое?“ прашувам. Јас одвај чекам да почнам да одам на училиште.

„Загрижена сум.“

„За што?“

„Не прашувај, сè уште мал си за да разбереш.“

Таа не сака да научам да читам пред да појдам на училиште. Јас сакам да научам по секоја цена. Во весникот барам букви што ги знам. Ако покажам некоја буква и прашам како гласи таа, мама само одмавнува со главата. Отсечно вели: „Сè уште е рано за да го знаеш тоа.“

Јас молам, но бескорисно. Но, ја надмудрувам. Барам некој збор кој започнува со истата буква, и ја оставам да го прочита целиот збор. „Голем“ на пример.

„Тоа е значи Г, така?“

Таа кимнува, не умее да лаже.

По Велигден мама одеднаш вели: „Знаеш што, Буби?“

Ќе одиме за Берлин.“

Јас се разведрувам.

„Супер! За Берлин. Но, зошто?“

„Во случај учителката да праша кој веќе го видел Адолф Хитлер, не би било добро ако ти бидеш единствениот кој сè уште не го видел.“

Тој не бил во Хале. Само еднаш порано, раскажа тато. Тогаш престојувал во хотелот *Златно ѓуле* на пазарот, и кога зборувал, одеднаш никој повеќе не можел да го слушне на плоштадот Сарасани, бидејќи некој го откорнал кабелот за струја. Тато рече дека многу луѓе се радувале бидејќи биле против Хитлер.

Опасно е да имаш нешто против него. На улицата веќе си игравме апсење. Оној кој гласно го навредува Хитлер може да заврши во затвор, ако некој го пријави во полиција. Моите родители познаваа еден кој не сакаше да вели „Хајл Хитлер“ туку „Добар ден“. Тој секогаш ја носеше својата актовка под десната пазува за да не мора да ја крене раката. Еднаш некој го поздравил со „Хајл¹ Хитлер“, и тој му рекол: „нему му нема спас.“ Тој некој отишол во полицијата и го поткажал, и така го одведеа познаникот на моите родители и тој заврши во Дахау.

Кога си играме татко-мајка-дете, Маријане отспротива секогаш вели: „Само ако не го изедеш ова, ќе те испратат во Дахау, а таму нема ништо повеќе за јадење.“

„Што е Дахау?“ праша Илзе.

„Човеку, концентрационен логор, па тоа го знае секое бебе. Таму ги затвораат луѓето.“

---

¹ Хајл – на германски значи спас, здравје

За Дахау моите родители зборуваа со вујко Петер и господин Бартелт, и сите беа тажни. Јас, се разбира, не знам всушност ништо за тоа, бидејќи кога зборуваат за такви работи, секогаш се обидуваат да ми го одвлечат вниманието или да ме испратат да донесам нешто од кујната или од мојата соба. И секако јас секогаш се обидувам да разберам за што зборуваат. Но, најчесто е тешко и здодевно. А не сакам да ги гледам тажни.

Тато е против патувањето во Берлин, но мама сака. Па така одиме кај нејзината другарка од училишните денови, за да го видиме Адолф Хитлер. Четири часа во воз, здодевна вечер кај другарката на мама. Следниот ден одиме во зоолошка градина, мене многу ми се допаѓа куќата со жирафи. Таму има антилопи, животни кои изгледаат речиси како срњи, но имаат лица како деца и се викаат „ситатунга“. Цел ден шепотам „ситатунга“, за да не го заборавам зборот.

Потоа јас и мама стоиме на улицата „Унтер ден Линден“, во метеж. Адолф Хитлер треба да помине оттука на патот кон Рајхстагот каде ќе одржи говор. Другарката на мама немаше желба да дојде со нас, не сакаше да нè придружува дури ни од учтивост. Ние чекаме и чекаме, мама не сака да замине. Одеднаш сите почнаа да се мрдаат и да викаат: „Доаѓа!“

Мама ме крева набрзина, јас морам да го видам, не таа, но, тоа беше лажна тревога. Повторно ме спушта.

Во тој момент луѓето извикуваат: „Ене го!“

„Младичу“, вели еден, „ дојди, јас ќе те кренам, за да можеш да го видиш.“

Тој ме крева на раменици. Јас и понатаму шепотам „ситатунга“.

Отворениот црн автомобил со Хитлер кој стои во него, поминува покрај нас. Тој е прилично далеку од местото каде што стоиме ние. Хитлер ја држи крената десната рака. Сите луѓе викаат, ликуваат – толку гласно што ми татне во ушите. Збунет сум и се вртам. Каде е мама?

Тогаш автомобилот заминува, мажот ме спушта долу, мама се турна низ толпата до мене. Јас бргу ја фаќам за рака. Мама се заблагодарува и се смешка задоволно.

„Можеме ли сега конечно да си одиме?“, прашувам. Таа кимнува, збунето смешкајќи се. Мажот се клешти и извикува гласно: „До видување, мало кадраво главче!“

Мама беше во право. Уште на првиот училиштен ден во училиштето Лесинг, нашите пакетчиња за првиот училиштен ден се потпрени на клупите, на единствениот час на првиот ден, госпоѓа Штајнеке, нашата одделенска наставничка покажува кон сликата на Хитлер со маслени бои што виси над таблата, и прашува со нежен глас: „Кој од вас веќе го видел нашиот драг водач?“

Извикувам гордо: „Јас!“

„Секој кој би сакал да каже нешто треба да ја крене раката и може да зборува дури кога ќе го повикам. Прво ќе ги кажете вашите имиња, за да можеме да ги научиме, а потоа ќе го дадете одговорот. Значи, уште еднаш.“

Најпрвин не се осмелувам, потоа бавно ја кревам раката и гледам околу себе. Никој друг не се пријавува. Сите деца ме гледаат љубопитно. Сакам да ја спуштам раката

незабележливо и да се сокријам, но госпоѓа Штајнеке ме прозива.

„Се викам Јозеф Хајнрихс, и јас веќе сум го видел.“

Сите деца мрморат, некои ги слушам како викаат зачудено „ох“, некои љубоморно „ох“.

„Дали има уште некој?“, прашува госпоѓа Штајнеке. Никој.

„Па, тогаш раскажи, Јозеф. Каде го виде?“

„Во Берлин. Тој седеше во автомобилот и помина покрај нас. А видов и една ситатунга.“

Госпоѓа Штајнеке гледа со ококорени очи, молчи, се колеба. „Па, тогаш раскажи им на другите, што е тоа, една... хм...“

„Ситатунга е западноафриканска шумска антилопа. Ние, бевме во зоолошката градина во Берлин.“

„Така“, вели госпоѓа Штајнеке. „Значи ти си единствениот тука кој го видел водачот.“

Да не знаев дека е тој, немаше да го препознам. Толку далеку беше. Но, во секој случај, маката се исплатеше. По завршувањето на часот децата доаѓаат кај мене и ме гледаат љубопитно. Високиот Хартмут стои со рацете во џебовите на панталоните и прашува дали водачот се смешкал.

Јас кимнувам. „Тој дури и ме погледна.“

„Носеше ли униформа?“, прашува Вернер.

„Да, кафеава. И светол мантил врз неа.“

Уште на првиот ден имам другари кои за време на одморот си играат џамлии со мене.

Во мојата улица најчесто си играм со Маријане от-

спротива, со Илзе, која живее кај резервоарот за вода, и со Хелмут Краузе. Тој живее под нас и ми е најдобар другар. Кога мајка ми оди кај пресата за пеглање алишта, јас и Хелмут смееме да одиме со неа. Пресата му припаѓа на господин Бартелт. Тој е шнајдер и живее две куќи понатаму, од нашата страна на улицата. Во задниот дел на куќата во приземјето стои неговата автоматска преса за алишта. Мајка ми вметнува марка, двата валјака почнуваат да се вртат, еден и пол час. Мајка ми ги вметнува алиштата меѓу дрвените валјаци, така тие стануваат сосема мазни: пешкири, чаршафи за маса, постелнини. Дури и поткошули, гаќи, здолништа. Бидејќи таа сака да ја искористи својата марка не си заминува дома пред да се исклучи пресата за алишта. Ние мораме да ги фаќаме алиштата одзади, за да не паднат на подот. Хелмут на едната страна, јас на другата. Особено е тешко да се додржат навлаките и чаршафите, без да се превиткаат. Господин Бартелт секогаш ни дава нешто за заблажување, затоа уживаме да ѝ помагаме на мама.

Врне веќе со часови. Онаков ноемврски дожд, кога човек си мисли дека никогаш нема да престане. Мајка ми ми прочита приказна. Потоа јас го исклучив светлото. И сега слушам гласно пеење, марширање. Татко ми јурнува во собата и ме зграпчува. Не смеам да одам до прозорецот, да вклучам светло.

Надвор маршираат луѓе и пеат. „...нека шприца еврејска крв уште еднаш така добро...“, слушам.

Страв ми е. Татко ме гали, мама седнува покрај нас

на креветот. Потоа некој свони на вратата. Тато оди да отвори. Веднаш потоа се враќа со вујко Петер. Тоа е братот на мама. И нејзината другарка Вероника е тука.

„Сакавме само да видиме дали е сè во ред кај вас“, вели вујко Петер.

Мама им постелува кревет во собата за дневен престој.

Викањето на машките гласови стивнува. Јас одвај успевам да заспијам.

Утрото на училиште сите зборуваат измешано, и никој не си игра. Најпрвин не разбирам ништо, слушам само “оган“ и „стакла“. Смешниот Вернер кој сигурно знае напамет сто вицови, е воодушевен од настаните од ноќта и гордо раскажува дека неговиот постар брат бил таму.

„Каде?“, прашувам јас.

„Па, минатата ноќ. Ти навистина немаш поим, глупчо. Тие им покажаа на Евреите.“

„Што им покажаа?“

„Кој е тука газда.“

Доаѓа госпоѓа Штајнеке. Сите стојат исправено покрај клупите, викаат како во еден глас: „Хајл Хитлер, госпоѓо Штајнеке!“

„Хајл Хитлер! Седнете! Добро утро!“

Сите чекаат да видат што таа ќе каже. Таа молчи. Потоа мораме да станеме и да пееме. Молитвата на германските деца. Така се вика песната.

*Заштити ги Боже, со рака силна
нашиот народ и нашата татковина!
На водачот наш љубов и милост
да му го осветлат патот во целост.*

*Во срцата разбуди ја дарбата
на предците наши вербата,
да бидеме чисти и силни
твои германски деца милни.*

По песната госпоѓа Штајнеке прашува: „Знаете што се случи?“

Ханс кој инаку е прилично срамежлив, извикува: „СС кршеше излози.“

Пред госпоѓа Штајнеке да може да каже што било, Ерих почнува да раскажува: „Синагогата изгоре. Јас стоев покрај прозорецот и го гледав огнот и ја чекав противпожарната служба. Но, таа не дојде. Реков: ‚Тато, зар никој нема да се јави во противпожарната служба?‘ - ‚Не.‘ - ‚Но, сè ќе изгори!‘ Татко ми не рече ништо. ‚Тогаш мораме да сториме нешто‘, извикав, но тој само одмавна со главата. Не знам дали имаше некој во синагогата.“

„Мислиш дека никој не се јавил во противпожарната служба?“, прашува госпоѓа Штајнеке. „Тоа сепак мора да се направи!“

„Можеби немаат сите луѓе телефон. Моите родители сигурно ќе се јавеа, да имаа телефон.“

„Можеби никој не се осмелил за противпожарната служба да не им ги запише имињата“, вели Гинтер тивко.

А Герхард размислува: „Или луѓето си мислеле, ах, што ќе ни е противпожарна служба, ние и самите ќе излеземе на крај со огнот.“

Секој зборува кога сака. Госпоѓа Штајнеке не се лути.

Јас не знам ни што е синагога. Првин не се осмелувам, но потоа сепак прашувам: „А што е синагога?“

„Таму одат Евреите да се молат. Тоа е нивната црква“, објаснува госпоѓа Штајнеке. „Вчера вечер се случи нешто лошо. Евреите впрочем припаѓаат на друга раса, но со нив не може да се постапува така. Не може едноставно да се тепаат и да се уништуваат нивните станови. Така навистина не може. Кога би знаел водачот, тој сигурно не би го допуштил тоа.“ Таа изгледа дека ќе заплаче. Но, ги проголтува солзите и ги исправа рамениците. Одеднаш гласот ѝ се изобличува. „Но, еден Германец никогаш не би запалил господова куќа, па дури и да е тоа синагога. Сигурно Евреите самите си ја запалиле, за потоа да можат нас да нè обвинат. Таков е карактерот на оваа раса. Вие имате среќа што ѝ припаѓате на нордиската раса. Нижите раси се темни, така како...“, погледнува околу себе, „да, така како нашиот Јозеф тука.“

Одеднаш ми се наежува кожата. Зарем јас сум поинаков? Децата се вртат кон мене. Но, госпоѓа Штајнеке продолжува да зборува. Ни дава задача. Да напишеме десет збора со раса, подредени според поими и описи. Секој кој знае некој збор го кажува. Госпоѓа Штајнеке пишува на таблата, а ние во нашите тетратки:

Поими: расна вредност, расен срам, расна мисла, човечка раса, животинска раса.

Описи: од погрешна раса, од чиста раса, расно, роднинска раса, горд на расата.

Толку многу „Р“. Некои букви сè уште не сме ги вежбале. „Ж“ и „Ш“ не ни беа познати. Некои зборови ги научивме дури сега. А на одморот Хелмут, злобно клештејќи се, ми вели: „Ти си од нижата раса, ехеј.“

„И ти си.“

„Не, јас имам руса коса.“

И потоа сите викаат во хор: „Нижа раса, нижа раса!“
Образуваат круг околу мене, скокаат и се смеат и викаат сè погласно: „Нижа раса, нижа раса.“ Потоа почнуваат да ме туркаат наваму-натаму, наваму-натаму.

Ако лежам, станувам и веднаш повторно лежам. И плачам.

„Плачко нижорасен! Плачко нижорасен!“

Не ме туркаат сите, многумина само гледаат, некои не ни гледаат. Ми се темни пред очи. Тогаш Ханс едноставно влегува во кругот, ме фаќа за рака и ме извлекува.

Сега го туркаат Ханс, но тој само се занишува, истовремено буричка во џебот на панталоните и оттаму вади убава нова стаклена џамлија. Никој не сметаше на тоа. Па кој би туркал некого кој сака да игра џамлии? И така Хартмут, Вернер и другите ги вадат своите џамлии, бидејќи не секој ден може да се добијат толку големи џамлии.

По училиштето трчам дома, тропам на вратата и јурнувам во станот.

„Што ти е?“, прашува мајка ми.

„Зошто Евреите ја запалиле синагогата?“

„Кој го вели тоа?“

„Госпоѓа Штајнеке.“

Мама молчи. Веќе знам дека не е тоа молчење како кога размислува, тогаш прави „хм“ или „ех“. Ова е некое „не сакам ништо да кажам“ - молчење, сосема е нема и не ме погледнува.

„Точно ли е тоа што го кажа?“

„Можеби е точно.“

„Но, само можеби.“

Таа кимнува и вели: „Дали ти намерно би ги запалил своите работи?“

Јас одмавнувам со главата. „Но, кој го сторил тоа тогаш?“

„Постојат луѓе кои не ги сакаат другите луѓе. Тие прават такво нешто.“

„Мислам дека ако другите луѓе се инфериорни, тогаш токму со нив треба да се биде добар и да се има сочувство, бидејќи тие се инфериорни.“

„Од каде ти е тој збор?“

„Од госпоѓа Штајнеке.“

„Не постои никој, кој е поинфериорен од другиот.“

Мама го трга погледот од мене. Еден момент подоцна оди во кујната и поставува чинии на масата за ручек.

Попладнето одам долу да си играм. И Хелмут е таму.

„Дојди“, вели тој. „Ќе одиме да разгледаме.“

Еврејските гробишта покрај резервоарот за вода се уништени, сите спомен плочи и споменици се превртени, наоколу лежат шишиња од пиво и ракија. Многу стакла.

На една куќа гледам насликана ѕвезда со бела боја. Многу станови со искршени прозорци. Погледнувам горе кон станот на Илзе. Нејзините прозорци се сè уште цели и сите се затворени.

Хелмут постојано оди понатаму. Тој е лут. На крајот го прашувам што се случува.

„Татко ми не сака да си играм со тебе.“

Се штрекнувам. Сум сторил нешто лошо, а не знам?

„Премногу си темен, смета тој.“

„Но, и ти самиот имаш костенлива коса. Изгледа дури и како да е црна.“

„Не грижи се, нема тој што да ми кажува, јас ќе си играм со кого сакам.“

Ја положува својата рака околу моите рамена, јас мојата околу неговите, така одиме накај дома. Не сакаме повеќе да гледаме стакла.